

Vrijetijdsbesteding van kinderen met een lichamelijke beperking

Masterthesis Orthopedagogiek

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Studenten:	Rachel Draaijer, 0440892 Marjolein Tepperik, 3631753
Begeleider RC De Hoogstraat:	Drs. M. K. Bult
Begeleider UU:	Dr. M.J.M. Volman
2 ^o beoordelaar UU:	D.C.A. Florisson MSc
Cursus:	Masterthesis Pedagogische Wetenschappen
Departement:	Sociale Wetenschappen
Instelling:	Universiteit Utrecht
Cursusjaar:	2011/2012
Inleverdatum:	24-06-2012

Samenvatting

Achtergrond: Participatie in vrijetijdsactiviteiten speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen, zo ook voor kinderen met een lichamelijke beperking. Identificatie van factoren die de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking in vrijetijdsactiviteiten beïnvloeden is belangrijk om interventieprogramma's te ontwerpen.

Doel: Het doel van dit thesisonderzoek is het in kaart brengen van bevorderende en belemmerende factoren in de participatie aan formele en informele activiteiten, zoals die door Nederlandse kinderen van zes tot 18 jaar met een lichamelijke beperking en hun ouders, worden ervaren.

Methode: Met behulp van kwalitatief onderzoek met focusgroepsgesprekken bij kinderen en ouders zijn zowel bevorderende als belemmerende factoren voor de participatie aan formele en informele activiteiten in kaart gebracht. De steekproef bestond uit 13 kinderen en 8 ouders. De groepsgesprekken zijn opgenomen, getranscribeerd en onafhankelijk gecodeerd door twee onderzoekers.

Resultaten: Een breed scala aan kind- en omgevingsfactoren zijn geïdentificeerd die de participatie volgens kinderen en ouders bevorderen en belemmeren. De genoemde factoren van kinderen komen grotendeels overeen met die van ouders en met bestaande literatuur.

Conclusie: Het thesisonderzoek is een goede eerste poging om bevorderende en belemmerende factoren voor de participatie van Nederlandse kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking in formele en informele activiteiten in kaart te brengen. De resultaten komen sterk overeen met bestaand onderzoek, hoewel ook enkele nieuwe kind- en omgevingsfactoren aan het licht zijn gekomen.

Voorwoord

Het afgelopen collegejaar hebben wij onderzoek uitgevoerd gericht op de vrijetijdsbesteding van kinderen met een lichamelijke beperking. Het onderzoek maakte deel uit van de masteropleiding Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht en vond plaats binnen het kenniscentrum van Revalidatiecentrum De Hoogstraat in Utrecht. Het onderzoek was onderdeel van het project *Disability and Participation research for Children and Youth* (DiPart-CY) van drs. Maureen Bult. Door het uitvoeren van dit onderzoek hebben wij academische vaardigheden verworven met betrekking tot wetenschappelijk schrijven, het uitvoeren van kwalitatief onderzoek met behulp van focusgroepen en het werken met het analyseprogramma MaxQda.

Onze dank gaat in het bijzonder uit naar drs. Maureen Bult, voor de professionele en enthousiaste begeleiding die zij ons heeft gegeven. Daarnaast willen we de onderzoekers van het kenniscentrum bedanken voor alle hulp en interesse. Tot slot willen wij dr. Chiel Volman bedanken voor zijn begeleiding vanuit de Universiteit Utrecht.

Rachel Draaijer en Marjolein Tepperik

Utrecht, juni 2011

Inleiding

Vrijtijdsbesteding van kinderen met een lichamelijke beperking

Participatie in vrijetijdsactiviteiten speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen, zo ook voor kinderen met een lichamelijke beperking (King, Law, King, Rosenbaum, Kertoy, & Young, 2003). Participatie is volgens de World Health Organization (WHO) iemands deelname aan het maatschappelijke leven (WHO-FIC, 2008). Volgens de International Classification of Functioning, Disability and Health, Children & Youth version (ICF-CY) bestaat participatie bij kinderen en jongeren uit het leren en toepassen van kennis, algemene taken en eisen, communicatie, mobiliteit, zelfverzorging, huishouden, tussenmenselijke interacties en relaties, belangrijke levensgebieden en maatschappelijk, sociaal en burgerlijk leven (WHO-FIC, 2008). Dit thesisonderzoek richt zich op de vrijetijdsbesteding van kinderen met een lichamelijke beperking. Vrijtijdsbesteding valt volgens de ICF-CY binnen het maatschappelijk, sociaal en burgerlijk leven. Participatie in vrijetijdsactiviteiten geeft kinderen en jongeren de mogelijkheid om hun sociale netwerk uit te breiden en belangrijke vaardigheden te ontwikkelen. Participatie is belangrijk voor integratie in de samenleving en de voldoening die een persoon ervaart in het leven. Het zelf kiezen van een activiteit is essentieel voor het bevorderen van de gezondheid en de persoonlijke autonomie (King et al., 2003; Law, Finkelman, Hurley, Rosenbaum, King, King, & Hannam, 2004, Majnemer et al., 2008).

In het buitenland zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd naar de participatie van kinderen en jongeren met en zonder een lichamelijke beperking. Uit diverse kwantitatieve onderzoeken blijkt dat de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking aan buitenschoolse vrijetijdsactiviteiten minder divers, minder frequent en minder intensief is dan van kinderen zonder een lichamelijke beperking (King et al., 2003; Law, King, King, Kertoy, Hurly, Rosenbaum, Young, & Hanna, 2006; Orlin et al., 2010). Kinderen met een lichamelijke beperking ondernemen in mindere mate sociale activiteiten buiten het gezin (Poulsen, Ziviani, Cuskelly, & Smith, 2007). De activiteiten die kinderen met een lichamelijke beperking in hun vrije tijd ondernemen bestaan vaker uit activiteiten binnenshuis en met volwassenen dan bij kinderen zonder een lichamelijke beperking (Margalit 1981; in Engel-Yeger, Jarus, Anaby, & Law, 2009). Kinderen met een lichamelijke beperking participeren meer met familieleden dan met vrienden (Imms, Reilly, Carlin & Dodd, 2008; Law et al., 2006). Daarnaast participeren kinderen met een lichamelijke beperking minder in formele activiteiten en meer in informele activiteiten dan kinderen zonder een lichamelijke

beperking (Law et al., 2006). Formele activiteiten zijn georganiseerde en gestructureerde activiteiten waarbij regels en doelstellingen belangrijk zijn. Daarnaast is er een formeel aangewezen leider (King et al., 2003; King, Law, Hanna, King, Hurley, Rosenbaum, Kertoy, & Petrenchick, 2006). Informele activiteiten zijn meer spontane activiteiten die geïnitieerd worden door het kind. Hierbij is er vaak geen voorafgaande planning (King et al., 2003; King et al., 2006).

Nederlandse kinderen met een lichamelijke beperking blijken ook minder intensief te participeren in vrijetijdsactiviteiten dan kinderen zonder beperking (Bult, Verschuren, Gorter, Jongmans, Piškur, & Ketelaar, 2010). Verminderd participeren in vrijetijdsactiviteiten kan de sociale, intellectuele, emotionele, communicatieve en fysieke ontwikkeling van een kind met een lichamelijke beperking belemmeren (King et al., 2003). Verminderde participatie in vrijetijdsactiviteiten kan bijdragen aan problemen met sociale contacten en leiden tot gevoelens van eenzaamheid (Blum, Resnick, Nelson, & St. Germaine, 1991; King, Specht, Schultz, Warr-Leeper, Redekop, & Risebrough, 1997). Gezien het belang van participatie voor de ontwikkeling van kinderen en het feit dat kinderen met een lichamelijke beperking minder participeren, is het van belang de participatie te bevorderen. Daarnaast wordt dit door ouders, dienstverleners en organisaties die betrokken zijn bij de kinderrevalidatie gezien als een belangrijk doel (Law et al., 2006).

Participatie in vrijetijdsactiviteiten is afhankelijk van verschillende factoren (King et al., 2003; Law et al., 2006). Volgens Majnemer et al. (2008) is het onduidelijk welke factoren specifiek de deelname aan, de betrokkenheid bij en het plezier van vrijetijdsbesteding bevorderen of belemmeren. Factoren die de mate van participatie van kinderen beïnvloeden zijn onder meer: kindfactoren, zoals de ernst van de handicap; leeftijd, geslacht en temperament (Imms et al., 2008; Law et al., 2006; Majnemer et al., 2008); en omgevingsfactoren zoals de opleiding van ouders, sociaaleconomische status, gezinsvoorkeuren, sociale ondersteuning en hulp vanuit de omgeving (King et al., 2006; Law et al., 2004; Law et al., 2006; Lawlor, Mihaylov, Welsh, Jarvis, & Colver, 2006; Shikako-Thomas, Majnemer, Law, & Lach, 2008). Van de literatuur die voor het huidige onderzoek is bestudeerd, heeft één onderzoek specifiek kwalitatief onderzoek gedaan naar factoren welke de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking bevorderen en belemmeren. Lawlor et al. (2006) hebben kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar de invloed van fysieke, sociale en omgevingskenmerken op de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking in Engeland. Door diepte-interviews met ouders zijn bevorderende en

belemmerende kenmerken wat betreft participatie vastgesteld. Uit het onderzoek van Lawlor et al. (2006) blijkt dat sommige gezinnen belemmerd worden in de activiteiten die zij ondernemen met hun kind. Belemmeringen die ouders ervaren zijn onder meer de gebrekkige toegankelijkheid van gebouwen en het openbaar vervoer, een starende of betuttelende houding van vreemden en het zich genoodzaakt zien om hun baan op te zeggen om voor hun kind te kunnen zorgen wat resulteert in minder inkomsten (Imms, C., Reilly, S., Carlin, J., & Dodd et al., 2006). Deze onderzoekers bevelen uitvoeriger kwalitatief onderzoek aan om te achterhalen wat ouders en kinderen met een lichamelijke beperking graag zouden willen doen wat betreft vrijetijdsactiviteiten, en waarom zij dit niet bewerkstelligen. Zij benadrukken dat het belangrijk is om kinderen zelf te vragen welke bevorderende en belemmerende factoren zij ervaren in de participatie aan vrijetijdsactiviteiten. Ouders zijn zich mogelijk niet bewust van de factoren die kinderen zelf als bevorderend of belemmerend ervaren, waardoor kinderen waardevolle aanvullingen kunnen geven (Lawlor et al., 2006).

Het huidige onderzoek richt zich op de bevorderende en belemmerende factoren die van invloed zijn op participatie van kinderen met een lichamelijke beperking. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen participatie aan formele en participatie aan informele vrijetijdsactiviteiten. Het onderscheid tussen formele en informele recreatie en vrijetijdsbesteding is belangrijk aangezien beide vormen verschillende effecten hebben op de fysieke, sociale, emotionele en maatschappelijke ontwikkeling van jeugd (Larson & Verma, 1999). Daarnaast is het onderscheid tussen formele en informele activiteiten belangrijk omdat verschillende factoren van invloed kunnen zijn op participatie bij formele en informele activiteiten (Sloper et al., 1990; in King et al., 2010). Het thesisonderzoek beoogt door middel van explorierend kwalitatief onderzoek bevorderende en belemmerende factoren voor Nederlandse kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking en ouders in kaart te brengen. Bult et al. (2010) geven aan dat het belangrijk is om factoren vast te stellen die leiden tot een verminderde participatie voor Nederlandse kinderen met een lichamelijke beperking. Het is interessant om de resultaten van bestaand kwalitatief onderzoek in het buitenland te vergelijken met het huidige kwalitatieve onderzoek in Nederland. Vanwege bepaalde unieke kenmerken van Nederland (bijvoorbeeld de organisatie van de gezondheidszorg) zou dit thesisonderzoek wellicht andere uitkomsten kunnen opleveren dan het onderzoek van Lawlor et al. (2006). Identificatie van de factoren die de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking in vrijetijdsactiviteiten beïnvloeden is belangrijk om interventieprogramma's te ontwerpen die gericht zijn op het vergemakkelijken en stimuleren

van de participatie van deze kinderen (Law, Haight, Milroy, Willms, Stewart, Rosenbaum, 1999; Lawlor et al., 2006). Inzicht in de bevorderende en belemmerende factoren zal bijdragen aan het ontwikkelen van passende interventies (Bult, Verschuren, Jongmans, Lindeman, & Ketelaar, 2011; Engel-Yeger, Jarus, Anaby, & Law, 2009). De onderzoeksvragen die in het huidige onderzoek centraal staan zijn: "Wat zijn bevorderende en / of belemmerende factoren volgens Nederlandse *kinderen en jongeren* (6 - 18 jaar) met een lichamelijke beperking bij de participatie aan vrijetijdsactiviteiten?" en "Wat zijn bevorderende en / of belemmerende factoren volgens Nederlandse *ouders* van kinderen en jongeren (6 - 18 jaar) met een lichamelijke beperking als het gaat om de participatie aan vrijetijdsactiviteiten?" Per onderzoeksvraag wordt onderscheid gemaakt tussen factoren die een rol spelen bij de participatie aan *formele* vrijetijdsactiviteiten en factoren die de participatie aan *informele* vrijetijdsactiviteiten beïnvloeden.

Methode

De onderzoeksvragen zijn beschrijvend en open waarbij informatie wordt verkregen zonder er consequenties aan te verbinden. In het thesisonderzoek worden ervaringen, opvattingen en meningen wat betreft bevorderende en belemmerende factoren van participatie in vrijetijdsactiviteiten van zowel kinderen en jongeren als ouders in kaart gebracht door middel van focusgroeponderzoek. Focusgroeponderzoek bestaat uit het houden van groepsinterviews, zogeheten focusgroeps gesprekken (Lucassen & Olde Hartman, 2007). Het voordeel van focusgroeps gesprekken is dat je in relatief korte tijd ervaringen, opvattingen en meningen hoort van meerdere personen. Daarnaast geven semigestructureerde interviewvragen participanten de mogelijkheid om persoonlijke verhalen te delen met elkaar. Participanten kunnen als het ware worden geïnspireerd door de ideeën van anderen. Door het groeps gesprek worden zij aan het denken gezet over aspecten die anderen noemen, wat niet mogelijk is met een individueel gesprek (Baarda, 2009).

Steekproef

Voor dit onderzoek zijn 35 kinderen en jongeren tussen zes en 18 jaar met een lichamelijke beperking en hun ouders benaderd (N=35). De steekproef voor dit onderzoek is select samengesteld. De kinderen en jongeren en hun ouders die zijn benaderd hebben eerder aan het DiPart-CY onderzoek meegewerkt, een kwantitatief onderzoek over participatie aan vrijetijdsactiviteiten. Destijds hebben deze ouders aangegeven mee te willen werken aan een interview. De kinderen en jongeren die meewerkten aan dit onderzoek hebben een primaire lichamelijke beperking en volgen onderwijs binnen het cluster drie onderwijs op een

mytylschool in Den Bosch. De selectiecriteria waren dat alle kinderen die participeerden in het onderzoek een primaire lichamelijke beperking moesten hebben en daarnaast geen ernstige verstandelijke beperking, wat de communicatie zou kunnen verstoren. Om dit na te gaan zijn ingevulde vragenlijsten en testuitslagen uit eerder onderzoek onder dezelfde participanten beoordeeld.

Uiteindelijk bestond de steekproef uit 21 participanten (N=21). De participanten zijn onderverdeeld in twee groepen; kinderen en jongeren van zes tot en met 18 jaar met een lichamelijke beperking (N=13, waarvan 9 jongens) en ouders (N=8, waarvan 7 moeders). De gemiddelde leeftijd van de kinderen en jongeren op het moment van het onderzoek was 12;5 jaar (54 % was 6 - 11 jaar oud, 46% was 12 - 18 jaar oud). De redenen van uitval van de andere gezinnen waren onder meer; non-respons, werkverplichtingen, ziekenhuisopname van het kind, sterfgeval in de familie en het niet voldoen aan de selectiecriteria zoals uit het telefoongesprek bleek. De participanten die tijdens het telefonische contact toestemming hebben gegeven deel te nemen aan het onderzoek, hebben een bevestigingsbrief ontvangen en zijn enkele dagen voor de focusgroep gebeld ter herinnering.

Het aantal participanten dat daadwerkelijk heeft deelgenomen aan de focusgroepen is lager uitgevallen dan van tevoren ingeschat. Voornamelijk bij de oudergroep was sprake van no-show. Met deze reden is een extra oudergroep georganiseerd op een mytylschool in Breda. De onderzoekspopulatie waarop de analyse uiteindelijk betrekking heeft ziet er als volgt uit: In totaal hebben 13 kinderen deelgenomen aan de focusgroeps gesprekken (N=13) en 8 ouders (N=8). In Tabel 1 is per focusgroeps gesprek het aantal participanten weergegeven voor zowel de kindergroep als de oudergroep.

Tabel 1

Aantallen participanten per georganiseerde focusgroep.

Focusgroep	Kinderen en jongeren	Ouders
	<i>N</i>	<i>N</i>
Focusgroep 1 Den Bosch	3	1
Focusgroep 2 Den Bosch	5	3
Focusgroep 3 Den Bosch	5	2
Focusgroep 4 Breda	/	2
Totaal	13	8

Meetinstrumenten

Bij focusgroepsgesprekken wordt expliciet gebruik gemaakt van de interactie in de groep om data en inzichten te verzamelen. De gespreksleider maakt gebruik van een gespreksopbouw en een lijst met gespreksonderwerpen om de discussie te leiden. Door tijdens de focusgroepen een onderscheid te maken tussen formele en informele activiteiten zijn ervaringen en meningen omtrent een breed scala aan buitenschoolse vrijetijdsactiviteiten in kaart gebracht. Dit onderscheid is aangebracht door kinderen en ouders eerst expliciet te vragen naar formele activiteiten, waarbij er een formeel aangewezen leider aanwezig is en er regels en doelstellingen zijn. Vervolgens is expliciet gevraagd naar informele activiteiten, welke meer spontaan zijn en geïnitieerd worden door het kind.

Procedure

Op vijf verschillende dagen en dagdelen werden de focusgroepsgesprekken uitgevoerd op de mytylschool in Den Bosch en Breda. Elk focusgroepsgesprek werd geleid door een student orthopedagogiek van de Universiteit Utrecht en bij elke focusgroep was een secondant aanwezig. Voor de groep kinderen werden drie focusgroepsgesprekken gehouden, voor ouders vier focusgroepsgesprekken. In totaal hebben zeven focusgroepsgesprekken plaatsgevonden. Deze focusgroepsgesprekken werden gevoerd in een ruimte van de desbetreffende mytylschool, waarbij de kinderen of de ouders in een halfronde kring tegenover de onderzoeksleider en de secondant zaten. Van de gesprekken is een video en een audio opname gemaakt.

Een focusgroepsgesprek startte met een introductie waarin het doel, namelijk een beeld krijgen van de ervaringen, opvattingen en meningen van zowel kinderen als ouders wat betreft bevorderende en belemmerende factoren van participatie in vrijetijdsactiviteiten, werd uiteengezet. Vervolgens werd het principe focusgroepsgesprekken en de bijbehorende spelregels uitgelegd. Tijdens deze introductie stelden de onderzoekers en de kinderen of ouders zichzelf voor. Het focusgroepsgesprek werd verdeeld in een gedeelte voor en een gedeelte na een korte pauze. Per gedeelte kregen beide groepen participanten uitleg over respectievelijk formele en informele vrijetijdsactiviteiten. Respondenten werd gevraagd te noemen aan welke specifieke activiteiten het kind deelneemt. De focus lag hierbij op het achterhalen van bevorderende en belemmerende factoren bij het deelnemen aan de vrijetijdsactiviteiten, vanuit het oogpunt van respectievelijk de kinderen en de ouders. Aansluitend op zowel het gedeelte voor als na de pauze werd door de gespreksleider een samenvatting gegeven van de belangrijkste punten die werden genoemd. Kinderen of ouders

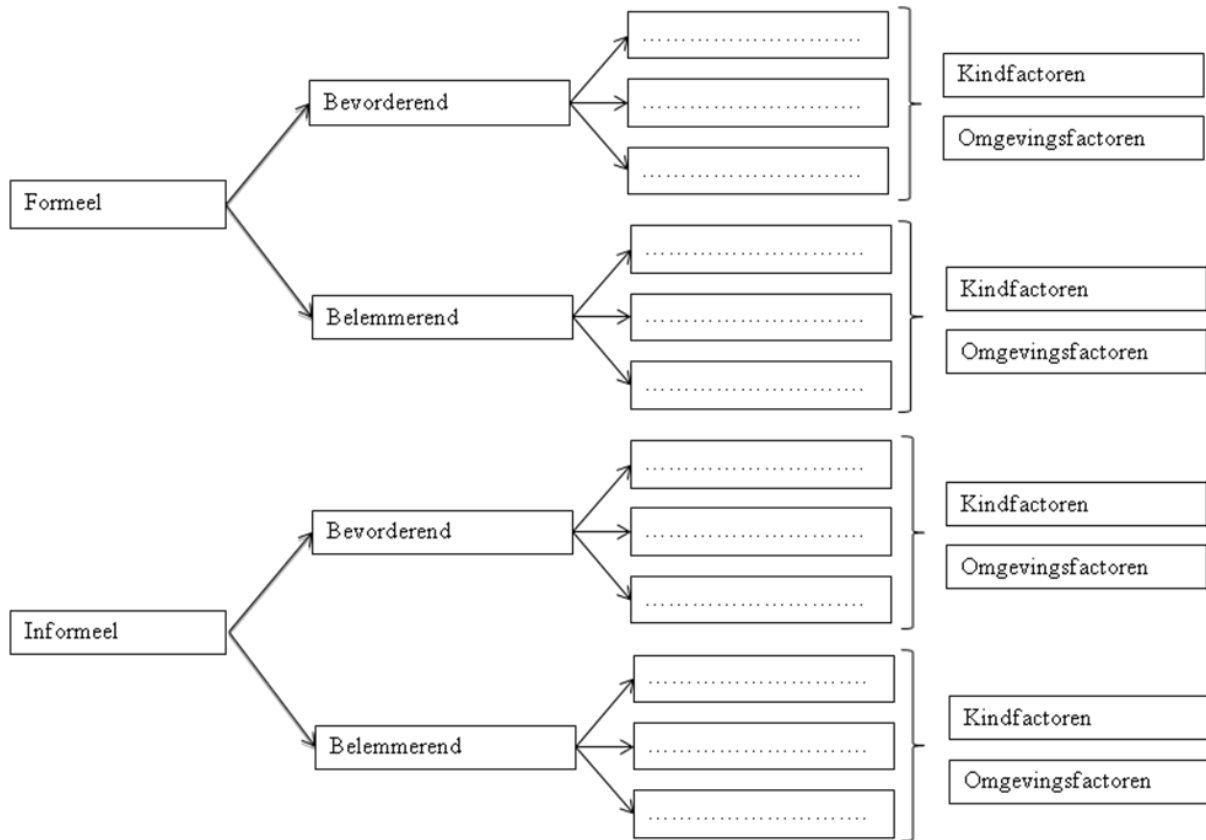
werd gevraagd eventuele aanvullingen te geven. Na het focusgroepsgesprek kregen de deelnemende kinderen of ouders een kleine traktatie om hen te bedanken voor de medewerking.

Data analyse

De focusgroepsgesprekken werden opgenomen met behulp van video en audio apparatuur en naderhand getranscribeerd. Met behulp van het programma MaxQda 10 (VERBI, Berlijn, Duitsland) werd een kwalitatieve analyse uitgevoerd op de transcriptie. Segmentatie van de transcriptie werd toegepast om bevorderende en belemmerende factoren wat betreft participatie te onderscheiden. Dit werd gedaan aan de hand van een zogenoemde spiraal van analyse (Boeije, 2010). Deze werd toegepast om bevorderende en belemmerende factoren die zowel kinderen als ouder hebben genoemd te categoriseren tot thema's die een rol spelen in participatie. Bij de naamgeving van de thema's werd gekeken naar de bevorderingen of belemmeringen die door participanten zijn genoemd. Uit de literatuur blijken verschillende factoren verband te houden met de participatie van kinderen aan vrijetijdsactiviteiten. Hierbij valt te denken aan kind- en omgevingsfactoren (Law et al., 2004; Kang et al., 2010). Mogelijke factoren die tijdens de analyse naar voren komen, zijn; kindfactoren, zoals de ernst van de handicap; leeftijd, geslacht en temperament (Imms et al., 2008; Law et al., 2006; Majnemer et al., 2008); en omgevingsfactoren zoals de opleiding van ouders, sociaaleconomische status, gezinsvoorkeuren, sociale ondersteuning en hulp vanuit de omgeving (King et al, 2006; Law et al., 2004; Law et al., 2006; Lawlor et al., 2006; Shikako-Thomas et al., 2008). In de analyse werden de genoemde factoren onderverdeeld in kind- of omgevingsfactoren. Uiteindelijk bestond de onderverdeling uit kind- en omgevingsfactoren die participatie aan formele vrijetijdsactiviteiten bevorderen of belemmeren en kind- en omgevingsfactoren die participatie aan informele vrijetijdsactiviteiten bevorderen of belemmeren. Hieronder volgt een schematische weergave van deze onderverdeling.

Tabel 2

Schematische weergave onderverdeling resultaten.

Resultaten

Participatie aan formele activiteiten

Bevorderende factoren volgens kinderen. Kinderen met een lichamelijke beperking participeren in een breed scala aan formele activiteiten, voorbeelden hiervan zijn: tennis, hockey, scouting, waterbasketbal, paardrijden en het bespelen van een muziekinstrument. Bij de participatie aan formele activiteiten zijn er verschillende bevorderende factoren te onderscheiden. Alle factoren die genoemd worden door zowel kinderen en jongeren als ouders omtrent formele activiteiten worden weergegeven in Tabel 3 en zijn onderverdeeld in kindfactoren en omgevingsfactoren.

Het *samen spelen i.p.v. individueel* noemen kinderen als reden om deel te nemen aan formele activiteiten. Op de vraag "Wat vindt je zo leuk aan hockey?" wordt bijvoorbeeld geantwoord "Ja, dat je met elkaar een spel aan het doen bent, iets samen doet". Daarnaast vinden kinderen het bevorderend wanneer ze *samen sporten met andere kinderen met een beperking*: "Kinderen met een beperking begrijpen beter wat je hebt, dan gewone mensen", "Die kunnen het wel begrijpen maar die snappen niet helemaal dat je niet alles kan". Ook

factoren als *vermakelijk*, *beweging* en *educatief* noemen kinderen bevorderend voor de participatie. Voorbeelden van uitspraken hieromtrent: "Ik vind voetbal kijken ook al heel erg leuk en het bezig zijn met een bal enzo vind ik wel leuk", "Om actief te zijn, bewegen" en "Je leert er ook dingen van, van hockey". Ook de factoren *tijdverdrijf* en *verschillende activiteiten* worden genoemd als bevorderend: "Dan heb ik wat te doen, als ik niets te doen heb", "Wat vindt je zo leuk aan atletiek"? "De verschillende activiteiten, je kunt kiezen wat je gaat doen".

Bevorderende omgevingsfactoren die genoemd worden door kinderen zijn *ondersteuning van vrienden* en *ondersteuning van ouders*: "Omdat mijn vriendin daar heen gaat" of "Een vriend van mij zat ook op voetbal en dus vroeg ik of ik daar ook op mocht en dat mocht". Ook de factor *wens van ouders* wordt door kinderen ervaren als een bevorderende factor bij de participatie aan formele activiteiten: "Mijn moeder wil graag dat ik een weekend ga logeren, ik ben de moeilijkste thuis en mijn moeder wil dan even rust". Daarnaast ervaren kinderen de factoren *clinic bij een sportvereniging* en *stimulans vanuit sportvereniging* als bevorderend: "Ik deed ook al wel eens wedstrijden met opa en ja toen zijn we er maar voor gaan kijken of ik zelf op voetbal wilde. Toen zijn we eerst bij een clinic gaan kijken en dat vond ik toen ook helemaal leuk". "Waterbasketbal heb je daar ook speciaal voor gekozen? "Omdat ze mij toen een paar keer hadden meegevraagd, iedereen mocht toen meedoen en toen op een gegeven moment hadden ze gevraagd of ik het iets vond omdat ik er wel goed in ben". Ook de factor *stimulans vanuit school* wordt als bevorderend gezien: "Hockey vond ik op school altijd leuk om te doen, vandaar dat ik op hockey ben gegaan". De factor *vervoer* geven kinderen aan als bevorderend voor de participatie aan formele activiteiten. "Fitness doe ik iedere dinsdag, dan wordt ik hier op school na schooltijd opgehaald met een busje". Ook wordt de factor *PGB* door kinderen als bevorderend ervaren: "Ik ga naar de weekendopvang als het mag van de gemeente". De factor *dichtbij* omschrijven kinderen als volgt: "Badminton was in de buurt, daarom heb ik ervoor gekozen", "Hierdoor kan ik er zelf naar toe". Hieruit blijkt tevens dat de factor *zelfstandig* bevorderend werkt voor de participatie aan formele activiteiten.

Bevorderende factoren volgens ouders. Ook ouders ervaren verschillende bevorderende kind- en omgevingsfactoren bij de participatie aan formele activiteiten (zie Tabel 3). Ouders noemen beduidend meer omgevingsfactoren die de participatie aan formele activiteiten bevorderen dan kinderen. De beïnvloedende factoren die door ouders worden genoemd zijn factoren die betrekking hebben op henzelf maar ook factoren waarvan zij denken dat deze voor hun kind een rol spelen.

De factor *vermakelijk* is volgens ouders bevorderlijk in de participatie aan formele activiteiten. "Dansen vindt ze leuk", "Hij vond paardrijden geweldig en dat heb ik onthouden". Deze factoren worden ook door kinderen genoemd. Ook de factor *goed voor gezondheid* speelt volgens hen een bevorderende rol: "Hij doet het omdat bewegen heel goed is voor zijn motoriek", "Ja voor de beweging, met eten dan moet hij ook altijd uitkijken, dat hij niet te zwaar wordt". De factor *onderhouden van vaardigheden* speelt een soortgelijke rol: "Hij heeft wel twee zwemdiploma's op alleen op zijn armen gehaald. Maar het is gewoon voor de beweging dat hij het blijft onderhouden." Het *samen spelen en sociale contacten* wordt ook gezien als bevorderend: "Gewoon al zijn ze al met kinderen samen, dan vinden ze het al helemaal geweldig", "Het gaat hem om de gezelligheid". Een ouder oppert het hebben van een bijbaan als formele vrijetijdsbesteding en geeft aan "Dat is wel een goeie activiteit voor hem want daar verdient hij geld mee". Hieruit blijkt dat als bevorderende factor *geld verdienen* wordt genoemd door ouders.

Door ouders wordt de factor *aangepaste sportvereniging of activiteiten* als bevorderend ervaren: "Mijn dochter rijdt paard vanaf haar vijfde, nu bij een manege waar speciale tilliften en plateaus aanwezig zijn, waar je op kunt stappen". Wat hierbij wordt genoemd is: "Er is veel 1-op-1 begeleiding en er zijn veel vrijwilligers". Hieruit blijkt dat ook de factor *aanwezigheid van begeleiding* als bevorderend wordt ervaren door ouders bij de participatie aan formele activiteiten. Daarnaast ervaren ouders een *normale sportvereniging* ook als bevorderend voor de participatie aan formele activiteiten: "Dat is dan weer speciaal voor mensen met een beperking, daar heb ik eigenlijk bewust niet voor gekozen, omdat ik gewoon wilde dat hij een beetje meer onder de gewone mensen kwam en met gewone kinderen". Ook werkt de factor *haalbare activiteit* bevorderend: "Tennis is voor hem een goede haalbare sport". *Aanwezigheid van faciliteiten* en *vervoer* helpen een kind om formele activiteiten, sporten, te kunnen doen: "Zonder een auto dan was dat zwemmen niet gebeurd en dat paardrijden ook niet" en "Dan gaat hij vanuit school rechtstreeks met de taxi daar naartoe en dan wordt hij naderhand met de taxi thuisgebracht". *Aansluitend na schooltijd* wordt door ouders als makkelijk gezien: "Dat het aansluit op school is makkelijker". De *Nederlandse infrastructuur* wordt door ouders genoemd als bevorderend; "Ik ben gewoon blij dat we hier wonen en niet in een ander land, omdat ik denk dat je dan meer belemmerd was qua straten of verkeer", "Ik denk dat dat niet verkeerd is in Nederland". Het hebben van *PGB* bevordert kinderen in de participatie: "Als de PGB er niet zou zijn, dan zou hij niet kunnen zwemmen want dat is veel te duur".

Ouders noemen *stimulans vanuit school* als bevorderende factor, zij zijn bijvoorbeeld via school in aanraking gekomen met een stichting of een sport: "Vanuit school was er dus die stichting, de stichting Bijzonder Gewoon". "Ja, en toen zijn we met het paardrijden eigenlijk in aanraking gekomen", "Ze deed hier op school veel met fysiotherapie bij het fysio-fitnessclubje, zoals buiten handbiken, zo zijn we op zoek gegaan". Ook het volgen van een *proefles* noemen ouders: "Bij mijn kind twijfel ik daar heel erg aan of hij dat qua evenwicht kan. Dus ik had bedacht naar een skihal ga om een proefles snowboarden te nemen om te kijken of dat iets is". Uit dit voorbeeld is ook op te maken dat *ondersteuning van familie* een bevorderende factor is zijn voor de participatie van kinderen aan formele activiteiten. Ook *ondersteuning van vrienden* is volgens ouders bevorderend: "Door een oude klasgenoot is hij bij voetballen terecht gekomen". Bij de participatie wordt de *wens of zorg van ouders* door henzelf genoemd: "Wij hebben een boot, buiten en ja dan wil je ook dat hij zwemt. Je wilt er ook wel een veilig gevoel bij hebben zeg maar", "Daarom heb ik ze ook naar de vakantieopvang gedaan, ik vond dat ze anders te weinig met anderen kinderen speelden"

Belemmerende factoren volgens kinderen. Door kinderen met een lichamelijke beperking worden verschillende kind- en omgevingsfactoren als belemmerend ervaren bij de participatie aan formele activiteiten (zie Tabel 3). Bij de vraag waarom kinderen bepaalde formele activiteiten niet doen of niet meer doen noemen kinderen onder meer de factoren *niet leuk*, *vermoeiend* en *lichamelijke beperking*: "Omdat het daar helemaal niet leuk was", "Paardrijden dat vond ik altijd leuk maar dan kwam ik thuis en dan moest ik gelijk weg. Dat was een beetje vermoeiend", "Voetbal dat gaat niet, doordat ik helemaal niet kan lopen, dat vind ik wel jammer". Het *niet samen maar alleen* uitoefenen van een sport wordt door kinderen als belemmerend ervaren: "Fitness, ik heb het al via school een keer gedaan, maar dan ben ik alleen zeg maar en dat vind ik niet zo leuk". Kinderen noemen *afhankelijkheid* ook als belemmering bij de participatie aan formele activiteiten. Op de vraag "Waarom doe je het dan nu niet, terwijl je dansles zo leuk vindt?" antwoord het kind: "Papa heeft het druk. Hij moet betalen en ik mag er niet alleen naar toe".

Omgevingsfactoren kunnen ook een belemmerende rol spelen bij de participatie aan formele vrijetijdsactiviteiten. Kinderen noemen *mag niet van ouders* en *te duur* als belemmerende factoren. Een kind dat bijvoorbeeld graag accordeon wil leren bespelen, antwoordt op de vraag waarom hij dat dan niet doet het volgende: "Omdat dat niet van m'n moeder mag, omdat mam het veel te duur vindt om te kopen". Een ander kind noemt: "Twee sporten is teveel omdat m'n moeder niet zoveel geld heeft". *Negatieve reacties van anderen*

belemmeren tevens de participatie: "Ik zit eigenlijk ook nog op atletiek maar daar wil ik mee gaan stoppen want de mensen die daar bij zitten die kunnen niet een keer tegen een grap ofzo". Daarnaast noemen kinderen *afstand te groot* als belemmerende factor; "Eerst wou ik iets anders maar dat was niet in de buurt", "Of het is gewoon te lang reizen voordat je er bent zeg maar ja en dan schiet het ook niet echt op". *Geen tijd* hebben of *geen PGB* spelen ook mee volgens kinderen; "Waarom ga je dan niet sporten als je vrij bent van school? Daar heb ik geen tijd voor", "Vroeger was er een oppas bij jullie thuis en nu niet meer? " "Ja", "Waarom is hij er niet meer?" "Bezuinigingen, PGB".

Belemmerende factoren volgens ouders. Ook ouders ervaren belemmerende kind- en omgevingsfactoren bij de participatie aan formele activiteiten (zie Tabel 3). Kindfactoren die volgens ouders belemmerend werken, bij de participatie aan formele activiteiten, zijn *niet leuk*, *vermoeiend* en *lichamelijke beperking*. Dit zijn factoren die ook zijn genoemd in de kindergroep. De voorbeelden die ouders hierbij noemen zijn: "Daar heeft ze een half jaar op gezeten en toen zei ze ik vind het niet meer leuk", "De jongens hebben gewoon al moeite met auto rijden, daar worden ze al moe van. Dus als ze dan al moeten autorijden en daarna moeten ze nog een activiteit doen. Bij zwemmen dan moeten ze eerst rusten voor ze dat water in kunnen". "Hockey is bijna onmogelijk voor haar, ze kan die stok niet vasthouden, ze kan haar rolstoel niet voortbewegen". Naast de *lichamelijke beperking* die het kind belemmert speelt ook een *verstandelijke beperking* een belemmerende rol: "Mijn dochter houdt ook van zingen en haar tweelingzusje zit op een koor. Maar zij kan amper lezen, dat gaat allemaal veel te snel". De factor *afhankelijkheid* noemen ouders als belemmerend: "Normaal in een dorp dan gaan kinderen zelfstandig de deur uit", "Dat is eigenlijk de grootste belemmering, dat je zelf altijd mee moet". Daarnaast speelt *leeftijd* en *niet samen maar alleen* ook een belemmerende rol: "Zelf werd hij veel te oud, scouting ging tot een bepaalde leeftijd", "Paardrijden vond zij juist niet meer leuk omdat het 1-op-1 is en dan mis je toch juist weer leeftijdsgenoten".

Ouders noemen net als kinderen ook de omgevingsfactoren *afstand te groot*, *geen tijd*, *te duur* en *geen PGB* als belemmering. Voorbeelden van antwoorden die passen bij deze factoren zijn: "Voetbal is leuk, maar waar moet je dat gaan doen. In ons dorp is het niet en dan moet ik al heel gauw een eind rijden en ja die mogelijkheid om dan van hot naar her te rijden met twee van die kids, is gewoon niet te doen", "Ik heb ook wel eens gekeken voor zo'n G-voetbalelftal en dan moet ik weer 15 kilometer gaan rijden". "Hij is ook om half 5 thuis, doordeweeks zie ik hem niet meer trainen eigenlijk", "Paardrijden van 38 euro dat konden wij echt niet betalen", "Maar wij hebben geen PGB. Dan kom je er al niet eens binnen

volgens mij, om paard te rijden op een zorgboerderij". Familie kan een bevorderende rol spelen in de participatie, maar ouders geven daarnaast aan dat *niet mogen van ouders* belemmerend werkt: "Hij had het ook over fitness en toen zei ik tegen hem volgens mij is het geen goed idee want dat is weer iets individueels". Ook de *wens of zorg van ouders* kan het kind belemmeren: "Ik zocht dus ook iets voor de jongens om niet alleen alle vakantiedagen met zulke ogen achter een televisiescherm of een computerscherm", "Een normale sportclub, dan zou ik wel huiverig voor zijn omdat het dan voor normale kinderen is en ik dan bang ben dat zij zich heel onzeker gaat voelen en dat ik bang ben dat kinderen haar kwetsen of haar niet zo snel accepteren". "Nee dan zo ik toch eerder voor een het veilige kiezen". *Negatieve reacties van anderen* of *lage verwachtingen van anderen* belemmeren volgens ouders hun kind ook in de participatie: "Hij kreeg er ook een heel naar gevoel bij, dan vroegen de kinderen oh je gaat er toch mee stoppen? En als je dat dan drie of vier keer hoort dan is dat niet leuk", "Bij sommige dingen dan haakt hij snel af want dan zegt de mevrouw dat hoeft je niet te doen. Ze verwachten ook veel minder hè". Tenslotte noemen ouders de factoren *ongeschikte begeleiding* en *weinig aanbod van aangepaste activiteiten in de buurt* als belemmering voor hun kind in de participatie aan formele activiteiten: "Bij de gewone gymles heb ik het met de juf over gehad. Zij kan wel zeggen ik wil het proberen maar voor zo'n juf is het niet te doen", "Meer kan ik dus niet vinden voor mijn dochter in de buurt. Het aanbod moet gewoon veel groter".

Tabel 3

Beïnvloedende kind- en omgevingsfactoren wat betreft participatie aan formele vrijetijdsactiviteiten volgens kinderen en jongeren en volgens ouders.

Formele activiteiten		
	Kinderen en jongeren	Ouders
Bevorderend	<i>Kindfactoren</i>	<i>Kindfactoren</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - Vermakelijk - Samen spelen i.p.v. individueel - Zelfstandig - Beweging - Verschillende activiteiten - Tijdverdrijf - Sporten samen met andere kinderen met een beperking - Educatief 	<ul style="list-style-type: none"> - Vermakelijk - Samen spelen en sociale contacten - Onderhouden van vaardigheden - Goed voor gezondheid - Geld verdienen
	<i>Omgevingsfactoren</i>	<i>Omgevingsfactoren</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - Vervoer - PGB - Ondersteuning van familie - Ondersteuning van vrienden - Wens van ouders - Stimulans vanuit school - Stimulans vanuit sportvereniging - Clinic van sportvereniging - Dichtbij 	<ul style="list-style-type: none"> - Vervoer - PGB - Ondersteuning van familie - Ondersteuning van vrienden - Wens of zorg van ouders - Stimulans vanuit school - Proefles - Aansluitend na schooltijd - Normale sportvereniging - Aangepaste sportvereniging of activiteiten - Aanwezigheid van faciliteiten - Aanwezigheid van begeleiding - Haalbare activiteit - Nederlandse infrastructuur
Belemmerend	<i>Kindfactoren</i>	<i>Kindfactoren</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - Lichamelijke beperking - Niet leuk - Niet samen maar alleen - Vermoeidheid - Afhankelijkheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Lichamelijke beperking - Niet leuk - Niet samen maar alleen - Vermoeidheid - Afhankelijkheid - Verstandelijke beperking - Leeftijd
	<i>Omgevingsfactoren</i>	<i>Omgevingsfactoren</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - Afstand te groot - Geen tijd - Te duur - Geen PGB - Negatieve reacties van anderen - Mag niet van ouders 	<ul style="list-style-type: none"> - Afstand te groot - Geen tijd - Te duur - Geen PGB - Negatieve reacties van anderen - Mag niet van ouders - Lage verwachtingen van anderen - Ongeschikte begeleiding - Wens of zorg van ouders - Weinig aanbod aangepaste activiteiten in de buurt

Participatie aan informele activiteiten

Bevorderende factoren volgens kinderen. Informele activiteiten die kinderen met een lichamelijke beperking ondernemen bestaan onder meer uit televisie kijken, computeren en muziek luisteren. Bevorderende factoren voor kinderen met een lichamelijke beperking bij de participatie aan informele activiteiten zijn zeer uiteenlopend. Alle factoren die door zowel kinderen als ouders zijn genoemd betreffende informele activiteiten worden weergegeven in Tabel 4. De factoren zijn wederom onderverdeeld in kindfactoren en omgevingsfactoren.

Gelijk aan de factoren die kinderen noemen bij informele activiteiten, gelden volgen kinderen voor formele activiteiten *vermakelijk*, *educatief* en *beweging* als bevorderende factoren voor de participatie: "Ik houd sowieso heel erg van voetbal, ik vind het wel leuk", "Wat vindt je zo leuk aan de Wii?" "Dat je zo heel veel van leren kunt en je beweegt. Bij sommige spelletjes zit je gewoon stil, bij de Wii beweeg je altijd". Ook wordt de factor *zelfstandig* als bevorderend ervaren door kinderen voor de participatie aan informele activiteiten: "Niemand zegt echt van je moet dat doen enzo". Als bevorderend wordt daarnaast de factor *een keer wat nieuws* genoemd: "Ik doe het niet zo vaak en doe het sinds kort, dus het is een keer wat nieuws, daar houd ik wel van". Ook *buiten zijn* noemen kinderen als bevorderende factor: "Waarom heb je ervoor gekozen om te gaan hardlopen?" "Nou ik wil ook wel eens buiten zijn". *Rustgevend* en *tijdverdrijf* zijn factoren die bevorderend zijn voor het participeren in informele activiteiten: "Zingen omdat ik het leuk vind en omdat ik dan iets rustigs aan het doen ben, na een drukke schooldag", "Ik kijk tv omdat ik anders ook niets te doen heb". *Sociale contacten* speelt ook een bevorderende, kinderen geven bijvoorbeeld aan: "Visite, dat vind ik gezellig, mensen om me heen". *Samen en online spelen* wordt daarnaast ook genoemd: "Wat vindt je zo leuk aan skateboarden?" "Omdat je dat met vrienden kunt doen", "Om met vrienden die thuis zitten daar ook contact mee te houden. We spelen online op de Playstation".

Kinderen noemen daarnaast twee bevorderende factoren waar zij geen invloed op uit kunnen oefenen, welke passend zijn bij omgevingsfactoren. *Ondersteuning van omgeving* speelt een grote bevorderende rol, zoals genoemd door kinderen: "Uitgaan doe ik af en toe, m'n broer gaat dan ook met z'n vrienden", "Met mijn oppas ga ik elke woensdagmiddag wel hartstikke leuke dingen doen". De *aanwezigheid van (hulp)middelen* bevordert volgens kinderen de participatie: "Door mijn driewieler kan ik wel meer, bijvoorbeeld gewoon in één keer naar opa en oma fietsen".

Bevorderende factoren volgens ouders. Ouders zien veel dezelfde bevorderende factoren bij de participatie aan informele activiteiten (zie Tabel 4). Ouders noemen net als kinderen de kindfactoren *vermakelijk*, *rustgevend*, *zelfstandig*, *sociale contacten* en *samen en online spelen* als bevorderend. Voorbeelden van uitspraken van ouders die passen bij deze factoren zijn: "Hij vindt het heel leuk om gezelschapsspelletjes te doen", "Tv kijken vindt hij leuk, dat is voor hem wel een rustpunt als hij thuiskomt uit school", "Wij wonen in het buitengebied, als hij zelf naar een voetbalwedstrijd wil dan kan hij zelf met de handbike daar naartoe rijden", "Hij is gewoon heel sociaal", "Skateboarden is dan vooral omdat hij het leuk vindt om iets met iemand anders te doen". Daarnaast ervaren ouders *uitdaging* en *interessant voor het kind* als bevorderend: "Ze vindt vooral dingen leuk die voor haar juist heel moeilijk zijn omdat ze spastisch is. Zoals borduren en puzzels van 2000 stukjes", "De bioscoop vindt hij zelf wel interessant". *Onderhouden van vaardigheden* vinden ouders belangrijk en bevordert de participatie aan informele activiteiten: "Wij gaan bijna iedere zondag nog zwemmen, anders verleerd hij het misschien". Ouders noemen daarnaast *temperament van het kind* als bevorderend: "Dan komt zijn aard gelukkig weer ten goede, hij is heel erg ondernemend en is nergens bang van dus hij stapt op iedereen af".

Naast verschillende kindfactoren overlappen enkele omgevingsfactoren die zijn genoemd door ouders ook met omgevingsfactoren zoals genoemd door kinderen. Dit zijn de bevorderende factoren *ondersteuning van omgeving* en *aanwezigheid van hulpmiddelen*: "Dan vraagt ze dus aan mij, mama wat moet ik nu doen? Dus dan zet ik dingen klaar, bijvoorbeeld lego, en dan ga ik beginnen en dan doet ze mee", "Een paar zwagers die met onze aangepaste auto van ons ergens hem mee naartoe rijden. Die wordt wel eens uitgeleend". *Aanwezigheid van faciliteiten* noemen ouders als bevorderende factor: "Wij gaan naar een andere bioscoop, daar is het wel goed geregeld". Tot slot noemen ouders *aanmoediging van vrienden* en *stimulans vanuit school* als bevorderende factoren: "De jongens die dan in de straat wonen als zij dan een spel hebben wat ze veel doen en hij gaat dan meedoen, dan wilt hij dat ook hebben", "Bij het metselen van een speelhuis had ik in eerste instantie van dat is veel te moeilijk. Toen bleek dat de oudste op school met de leraar dat dus ook aan het doen was".

Belemmerende factoren volgens kinderen. Factoren die door kinderen met een lichamelijke beperking als belemmerend worden ervaren bij de participatie aan informele activiteiten zijn eveneens uiteenlopend (zie Tabel 4). Kinderen noemen de factoren *lichamelijke beperking* en *verstandelijke beperking* als belemmering in de participatie aan informele vrijetijdsactiviteiten. Kinderen geven bijvoorbeeld aan: "Ik wou vroeger iets met

kinderen doen, maar dat is voor mij wat lastiger. Als ik die moet dragen dat wordt voor mij al lastiger en dat werkt gewoon niet", "Ik kan wel fietsen maar om nou ook nog met dat verkeer en alles, dat werkt niet echt, dat geeft een boel stress". *Afhankelijkheid* speelt volgens kinderen ook een rol wat betreft participatie: "Uitgaan kan wel, maar soms lukt het gewoon niet en soms is het erg moeilijk om te regelen". Daarnaast is alleen spelen een belemmerende rol, kinderen geven aan dat *niet samen maar alleen* niet leuk is: "Alleen voetballen vind ik meestal niet zo leuk".

Wat betreft omgevingsfactoren ervaren kinderen *afstand te groot* en *geen tijd* als belemmering: "Al mijn vrienden en vriendinnen wonen allemaal ver weg en dan moet je echt een stuk afstand rijden om ergens naar toe te gaan", "Vroeger ging ik wel eens bij de overburen op bezoek, maar nu doe ik dat niet meer of minder vaak omdat ik er geen tijd voor heb". *Mag niet van ouders* en *te duur* zijn tevens factoren die kinderen ervaren als belemmerend: "Waveboarden doe ik niet omdat m'n moeder denkt dat ik dat niet kan", "Ik zou naar heel veel concerten gaan, als ze niet meer zo duur zijn". Tot slot worden *vrienden die geen tijd* hebben genoemd als belemmerende factor: "Ik spreek ze eigenlijk nooit meer, want ze hebben geen tijd".

Belemmerende factoren volgens ouders. Ouders ervaren een aantal dezelfde belemmerende factoren voor de deelname aan informele activiteiten, maar noemen ook andere factoren (zie Tabel 4). Overeenkomstige kindfactoren, die zowel kinderen als ouders noemen, zijn *lichamelijke beperking*, *verstandelijke beperking* en *afhankelijkheid*. Ouders geven namelijk aan: "Zij zit met haar handcoördinatie, dat beperkt haar met knutselen", "De inschatting in het verkeer is een beetje gevaarlijk. Hij is niet zo technisch, hij heeft een klein beetje verstandelijk een achterstand", "Naar de bioscoop gaan doet hij ook wel eens maar dan moeten er wel ouders mee". Ook het *geringe initiatiefname* kan een belemmerende factor zijn volgens ouders: "Mijn dochter neemt heel weinig initiatief om zelf iets te gaan doen". "Dan vraagt ze dus aan mij, mama wat moet ik nu doen? En dat is elke dag zo". Ouders noemen *vermoeidheid* als belemmering voor de participatie: "Ze is altijd erg moe".

Ouders ervaren verschillende omgevingsfactoren als belemmerend in de participatie aan informele activiteiten, onder meer *afstand te groot* en *geen tijd*. "Afspreken met kinderen van school is een groot probleem, ze wonen allemaal veel te ver", "Ze heeft eigenlijk heel weinig vrije tijd, ze komt om half vijf thuis". Ook de *wens en zorg van ouders* speelt een rol in de participatie: "Hij wil parasailen maar dat wil ik gewoon niet. Als je gevoel zegt dat je het niet kan, dan moet je het niet doen", "Hij is erg dol op zijn Playstation, tot mijn grote

verdriet". *Negatieve reacties van anderen* belemmeren volgens ouders hun kind in de participatie: "Ze wilde een keer naar een feest toe en had een kaartje gekocht en toen kwam dat meisje naar haar toe van jij mag niet komen want jij zit in een rolstoel". Het hebben van *weinig vrienden* en het zitten op *een andere school (SO) i.p.v. regulier* zijn belemmerende factoren volgens ouders: "Hij heeft niet echt veel vriendjes zeg maar daar waar hij naartoe kan". "Hij is vroeger begonnen op een gewone basisschool en toen naar het SO. Zijn wereld wordt steeds kleiner en van zijn vrienden van vroeger wordt de wereld steeds groter". *Geen ondersteuning vanuit omgeving* speelt hierbij ook een belemmerende rol: "Ik merk dat vanuit andere ouders heel weinig initiatief terugkomt". Ouders ervaren het *niet wonen in een woonwijk* als een belemmering is voor participatie: "Wij wonen in het buitengebied, dan mis je het contact met de kinderen". Tenslotte noemen zij *afwezigheid van faciliteiten* en *slecht weer* als factoren die de participatie aan informele vrijetijdsactiviteiten belemmeren: "De bereikbaarheid in de zaal is nogal verschillend bij sommige bioscopen. De lift komt bijvoorbeeld net niet hoog genoeg ofzo", "Vooral met de winter dan zijn ze snel moe en dan komt ze minder buiten, dan is het te koud".

Tabel 4

Beïnvloedende kind- en omgevingsfactoren wat betreft participatie aan informele vrijetijdsactiviteiten volgens kinderen en jongeren en volgens ouders.

Informele activiteiten		
	Kinderen en jongeren	Ouders
Bevorderend	<i>Kindfactoren</i>	<i>Kindfactoren</i>
	- Vermakelijk	- Vermakelijk
	- Samen en online spelen	- Samen en online spelen
	- Zelfstandig	- Zelfstandig
	- Sociale contacten	- Sociale contacten
	- Rustgevend	- Rustgevend
	- Educatief	- Uitdaging
	- Een keer wat nieuws	- Interessant voor het kind
	- Tijdverdrijf	- Onderhouden van vaardigheden
	- Beweging	- Temperament van het kind
	- Buiten zijn	
	<i>Omgevingsfactoren</i>	<i>Omgevingsfactoren</i>
	- Ondersteuning van omgeving	- Ondersteuning van omgeving
	- Aanwezigheid van (hulp)middelen	- Aanwezigheid van hulpmiddelen
	- Aanwezigheid van faciliteiten	
	- Aanmoediging van vrienden	
	- Stimulans vanuit school	
Belemmerend	<i>Kindfactoren</i>	<i>Kindfactoren</i>
	- Lichamelijke beperking	- Lichamelijke beperking
	- Verstandelijke beperking	- Verstandelijke beperking
	- Afhankelijkheid	- Afhankelijkheid
	- Niet samen maar alleen	- Geringe initiatiefname
		- Vermoeidheid
	<i>Omgevingsfactoren</i>	<i>Omgevingsfactoren</i>
	- Geen tijd	- Afstand te groot
	- Afstand te groot	- Geen tijd
	- Mag niet van ouders	- Wens en zorg van ouders
	- Vrienden die geen tijd hebben	- Negatieve reacties van anderen
	- Te duur	- Weinig vrienden
		- Afwezigheid van faciliteiten
		- Kinderen zitten op een andere school (SO) i.p.v. regulier
	- Niet wonen in een woonwijk	
	- Geen ondersteuning van omgeving	
	- Slecht weer	

Discussie

Participatie in vrijetijdsactiviteiten speelt een belangrijke rol in de ontwikkeling van kinderen, zo ook voor kinderen met een lichamelijke beperking (King et al., 2003). Het doel van dit masterthesisonderzoek was, om door middel van explorerend kwalitatief onderzoek, meer inzicht te krijgen in de bevorderende en belemmerende factoren van de participatie in formele en informele activiteiten, welke worden ervaren door Nederlandse kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking en hun ouders. Kinderen en ouders hebben verschillende kind- en omgevingsfactoren genoemd welke de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking aan formele en informele vrijetijdsactiviteiten bevorderen of belemmeren. De factoren die zijn genoemd door kinderen en ouders kwamen deels overeen, maar deels ook niet. In de discussie zullen deze factoren verder worden besproken en worden vergeleken met de bevindingen uit andere kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeken.

Kindfactoren

Vergelijking met eerder onderzoek. Uit eerder onderzoek blijkt dat zowel kinderen als ouders het belang aangeven van plezier dat kinderen aan activiteiten beleven en de voorkeur om een bepaalde activiteiten te ondernemen. Plezier en de voorkeur voor bepaalde vrijetijdsactiviteiten zijn bevorderende factoren voor participatie (Heah, Case, McGuire, & Law, 2007; King et al., 2006; King, Petrenchik, Law & Hurley, 2009; Majnemer et al., 2008 & Orlin et al., 2010). De resultaten uit het huidige onderzoek bevestigen dit. Kinderen en ouders noemen de factor *vermakelijk* als bevorderend voor de participatie aan formele en informele activiteiten. *Interessant* voor het kind noemen ouders bevorderend voor de participatie aan informele activiteiten. Kinderen participeren meer in activiteiten die zij leuk vinden (Imms, Reilly, Carlin & Dodd, 2009; King et al., 2009). *Niet leuk* ervaren kinderen en ouders als een belemmering voor de participatie aan formele activiteiten. *Leeftijd* noemen ouders als belemmerende factor voor de participatie in formele activiteiten. Dit komt overeen met literatuur over participatie waarin leeftijd wordt genoemd als factor die van invloed is op de participatie van kinderen met een beperking (Bult et al., 2011).

De beperking en de verminderde mogelijkheden van kinderen met beperkingen blijken samen te hangen met een afgenomen participatie (Imms et al., 2009; King et al., 2009; Majnemer et al., 2008; Orlin et al., 2010; Palisano, Kang, Chiarello, Orlin, Oeffinger & Maggs, 2009; Palisano et al., 2011). Kinderen met een lichamelijke beperking die zich zelfstandig lopend kunnen verplaatsen participeren in meer activiteiten dan kinderen die rolstoelafhankelijk zijn (Palisano et al., 2009; Kang, Palisano, Orlin, Chiarello, King, &

Polansky, 2010). Minder mogelijkheden en afhankelijkheid vormen een groot risico voor een verminderde participatie in dagelijkse activiteiten (King et al., 2009; Majnemer et al., 2008; Morris, Kurinezuk, Fitzpatrick & Rosenbaum, 2006 & Palisano et al., 2011). Dit komt overeen met het huidige onderzoek waarin kinderen en ouders aangegeven dat de factoren *lichamelijke beperking*, *verstandelijke beperking* en *afhankelijkheid* een belemmering zijn in de participatie aan zowel formele als informele activiteiten. *Zelfstandigheid* is volgens kinderen en ouders een bevorderende factor. Zowel kinderen als ouders ervaren voor de participatie aan informele activiteiten *vermoeidheid* als belemmerende en *rustgevend* als bevorderende factor. Dit zou te maken kunnen hebben met de lange schooldag van deze kinderen (Verschuren, Wiart, Hermans & Ketelaar, 2012).

Nieuwe kindfactoren uit huidig onderzoek. Enkele kindfactoren die door kinderen en ouders zijn genoemd in het huidige onderzoek, kwamen niet naar voren in de bestudeerde literatuur. Andere kindfactoren die in het huidige onderzoek naar voren zijn gekomen: *Samen spelen in plaats van individueel* is volgens kinderen en ouders een bevorderende factor voor de participatie aan formele en informele activiteiten. *Samen online spelen* is een bevorderende factor voor informele activiteiten. Daarentegen is *individueel spelen* volgens kinderen en ouders een belemmering voor het participeren in formele activiteiten. Kinderen noemen *beweging*, *educatief*, *een keer wat nieuws* en *tijdverdrijf* als bevorderende factoren voor formele en informele activiteiten. *Sporten samen met andere kinderen met een beperking* ervaren zij tevens als bevorderende factor voor de participatie in formele activiteiten. Hoewel ouders deze factor niet noemen, noemen zij wel het belang van het *onderhouden van vaardigheden*, wat een bevorderende factor is voor de participatie in zowel formele als informele activiteiten. Het *temperament van het kind* is volgens hen ook bevorderend, een *geringe initiatiefname* van het kind is belemmerend voor informele activiteiten.

Omgevingsfactoren

Vergelijking met eerder onderzoek. In het huidige masterthesisonderzoek komen naast kindfactoren ook omgevingsfactoren naar voren welke een rol spelen in de participatie aan formele en informele activiteiten. Vaak wordt gesproken van directe of indirecte omgevingsfactoren. Eerst wordt ingegaan op directe omgevingsfactoren. Directe factoren hebben te maken met de directe omgeving van het kind, zoals familie, vrienden en buurt (Bult et al., 2011).

Uit verschillende onderzoeken blijkt het grote belang van het gezin bij de participatie aan vrijetijdsactiviteiten (Heah et al., 2007; King et al., 2006; Law et al., 2004; Lawlor et al.,

2006 & Palisano et al., 2011). Het huidige onderzoek bevestigt dat kinderen en ouders beiden het belang onderschrijven van ondersteuning van de omgeving in het wel of niet participeren in zowel formele als informele activiteiten. Ouders en kinderen ervaren de factor *ondersteuning van omgeving* als een bevorderende factor voor de participatie aan zowel formele als informele activiteiten. Daarnaast wordt *geen ondersteuning van omgeving* door ouders ervaren als een belemmerende factor voor de participatie aan informele activiteiten. *Mag niet van ouders* noemen kinderen en ouders tevens als een belemmering.

In bestaande literatuur wordt aangegeven dat de participatie van kinderen met een beperking wordt beïnvloed door omgevingsfactoren als inkomen, opleidingsniveau en stressniveau van ouders. Een laag gezinsinkomen, een laag opleidingsniveau en een hoog stressniveau van ouders belemmeren de participatie (Majnemer et al., 2008; Law et al., 2006; King et al., 2006; Imms et al., 2009; King et al., 2009 & Lawlor et al., 2006). In het huidige onderzoek wordt door zowel kinderen als ouders aangegeven dat de factoren *te duur* en *geen PGB* belemmerend werken bij de participatie aan voornamelijk formele activiteiten. Kinderen noemen de factor *te duur* tevens als belemmering bij informele activiteiten. Dit zou te maken kunnen hebben met een laag gezinsinkomen hoewel dit niet expliciet wordt benoemd. Wel geven enkele ouders aan dat één van de ouders in het gezin de baan heeft opgezegd om voor hun kind te kunnen zorgen. In het onderzoek van Lawlor et al. (2006) gaven ouders ook aan genoodzaakt te zijn hun baan op te zeggen om voor hun kind te kunnen zorgen. Dit resulteerde in minder inkomsten.

Geen PGB ervaren kinderen en ouders als belemmering voor de participatie aan formele activiteiten. Sociale diensten voor financiële steun en vervoer zijn bevorderende factoren voor de participatie aan vrijetijdsactiviteiten van kinderen met een beperking (Heah et al., 2008; Law et al., 2007 & Lawlor et al., 2006). In dit huidige onderzoek wordt door zowel ouders als kinderen de factor *PGB* bevorderend genoemd voor de participatie aan formele activiteiten. Naast deze factoren kunnen ook andere omgevingsfactoren een rol spelen in de participatie, welke kinderen en ouders zelf niet kunnen beïnvloeden, zogenoemde indirecte omgevingsfactoren. Voorbeelden van zulke factoren zijn de gemeenschap, opvattingen, reacties en steun van anderen in de maatschappij (Law et al., 1999). Negatieve reacties van anderen kunnen een belemmering vormen voor de participatie van kinderen met een beperking (Heah et al., 2008; Law et al., 2007 & Lawlor et al., 2006). In het huidige onderzoek wordt door kinderen en ouders de factor *negatieve reacties van anderen* genoemd

als belemmerende factor voor de participatie aan formele activiteiten. Ouders noemen deze factor ook als belemmering voor de participatie aan informele activiteiten.

In kwantitatief onderzoek is een significante correlatie gevonden tussen structurele barrières in de gemeenschap of in het huis en de mogelijkheid om te participeren in vrijetijdsactiviteiten (Heah et al., 2007). Volgens ouders in het huidige onderzoek is de factor *aan- of afwezigheid van faciliteiten* van belang in de participatie aan formele en informele activiteiten, dit kan bevorderend of belemmerend werken. In het onderzoek van Lawlor et al. (2006) komen soortgelijke factoren naar voren maar onder een andere noemer, namelijk aangepaste woonomgeving, privétransport dat groot genoeg is voor de hulpmiddelen en structurele barrières voor de rolstoel. *Niet wonen in een woonwijk* is volgens ouders een belemmering voor hun kind in de participatie aan informele activiteiten. Deze uitkomsten komen overeen met de uitkomsten in het onderzoek van Carey & Long (2012). Zij stellen dat de omgeving waar iemand woont de participatie beïnvloedt. De participatie aan formele activiteiten wordt volgens ouders bevorderd door de *aanwezigheid van begeleiding* en de *aanwezigheid van aangepaste sportverenigingen of activiteiten* bij hen in de buurt. Daarentegen geven zij aan dat er slechts weinig aanbod is, zoals bijvoorbeeld een G-team. Professionals spelen een belangrijke rol in de participatie van kinderen en hun ouders (Kang et al., 2010). Ouders benoemen dat een sportvereniging en school bevorderende factoren zijn in de participatie van hun kind aan formele en informele activiteiten. Bijbehorende factoren zijn *stimulans vanuit school* of *stimulans vanuit sportvereniging*. Kinderen geven tevens aan dat *stimulans vanuit school* hen bevordert in de participatie aan formele activiteiten. *Ongeschikte begeleiding* heeft volgens ouders een negatieve invloed op de participatie van hun kind aan formele activiteiten. School is een omgevingsfactor die sociale contacten met leeftijdsgenoten kan beïnvloeden (Baker & Donnelly, 2001). In Nederland gaat de meerderheid van de kinderen met een lichamelijke beperking naar het speciaal onderwijs (SO). Kinderen met een lichamelijke beperking in het SO participeren minder vaak in activiteiten met vrienden, dan kinderen met een lichamelijke beperking in het regulier onderwijs (Kang et al., 2010). In het huidige onderzoek geven ouders aan dat bij informele activiteiten school een belemmerende factor is.

In 2006 is er door Lawlor et al. (2006) kwalitatief onderzoek gedaan naar de bevorderende en belemmerende factoren welke de participatie van kinderen met Cerebrale Parese (CP) in Engeland beïnvloeden. Een aantal gegevens uit het onderzoek van Lawlor et al. (2006) komen overeen met het huidige onderzoek, zoals hierboven omschreven. Ook zijn

er enige verschillen. Een aantal factoren die door ouders in het onderzoek van Lawlor et al. (2006) worden genoemd als belemmerende of bevorderende factoren, zijn in dit huidige onderzoek niet naar voren gekomen. Een bevorderende factor is volgens Lawlor et al. (2006) goede parkeer faciliteiten. Voorbeelden van belemmerende factoren volgens Lawlor et al. (2006) zijn: Gebrek aan informatie en gebrek aan ruimte voor hulpmiddelen. Zoals ouders in het huidige onderzoek aangeven zijn zij blij dat zij in Nederland wonen: "Ik denk dat je dan meer belemmerd was qua straten of verkeer. Ik denk dat dat niet verkeerd geregeld is in Nederland". Mogelijk zijn ouders in Nederland voldoende voorgelicht en hebben zij voldoende ruimte voor hulpmiddelen en om te parkeren. In vervolgonderzoek zou kunnen worden nagegaan of deze aanname klopt.

Nieuwe omgevingsfactoren uit huidig onderzoek. Enkele omgevingsfactoren die door kinderen en ouders zijn genoemd in het huidige onderzoek, werden niet beschreven als beïnvloedende factoren in de bestudeerde literatuur. Zoals hierboven genoemd beïnvloedt school de participatie van kinderen. In Nederland is het onderwijs onderverdeeld in regulier en speciaal onderwijs. Kinderen en jongeren die participeren in het huidige onderzoek gaan allemaal naar een specifieke vorm van SO, namelijk een mytylschool. Dit beïnvloedt de participatie aan vrijetijdsactiviteiten volgens ouders. Doordat kinderen op *het SO zitten i.p.v. op een reguliere school*, hebben zij volgens ouders minder contact met kinderen uit de buurt die zij anders van school zouden kennen. Bovendien wonen klasgenoten van het SO vaak verder weg. Een *te grote afstand* is volgens kinderen en ouders belemmerend in de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking aan formele en informele activiteiten. Doordat zij op het SO zitten heeft dit vaak een lange reisafstand tot gevolg. De grote afstand na schooltijd van school naar huis, zou er daarnaast voor kunnen zorgen dat kinderen na school weinig tijd hebben om te participeren en eerder vermoeid zijn dan kinderen die naar een reguliere school gaan. *Geen tijd* en *vermoeidheid* heeft volgens kinderen en ouders een negatieve invloed op de participatie in formele en informele vrijetijdsactiviteiten van deze kinderen.

Ook andere omgevingsfactoren kwamen alleen in het huidige onderzoek naar voren. Zowel kinderen als ouders noemen *wens of zorg van ouders* een factor die de participatie bevordert of belemmert. Ook de *Nederlandse infrastructuur* wordt specifiek genoemd als bevorderende factor voor de participatie van Nederlandse kinderen met een lichamelijke beperking aan vrijetijdsactiviteiten.

Klinische implicaties

Inzicht in de bevorderende en belemmerende factoren draagt bij aan het ontwikkelen van passende interventies (Bult et al., 2011; Engel-Yeger et al., 2009; Lawlor et al., 2006). Het huidige onderzoek bevestigt dat de zowel kind- als omgevingsfactoren de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking aan vrijetijdsactiviteiten beïnvloeden. De beperking, mogelijkheden en voorkeuren van het kind zijn van belang. Daarnaast spelen de situatie van het gezin, steun vanuit de omgeving en faciliteiten een belangrijke rol in het bevorderen van de participatie aan zowel formele als informele activiteiten voor kinderen met een lichamelijke beperking. Bij het stimuleren van participatie door hulpverleners en het ontwikkelen van passende interventies, is een specifieke kind- en omgevingsgerichte aanpak gewenst. Deze dient zicht te richten op het kind en het gezin, maar daarnaast ook op scholen en sportverenigingen.

Limitaties en aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het huidige kwalitatieve onderzoek was naar ons weten het eerste onderzoek dat bevorderende en belemmerende factoren voor zowel kinderen als ouders van zes tot 18 jaar met een lichamelijke beperking in de participatie aan formele en informele vrijetijdsactiviteiten in Nederland in kaart heeft gebracht. Het onderzoek is een waardevolle aanvulling op de bestaande literatuur, zoals eerder beschreven. Helaas heeft het onderzoek ook enkele beperkingen, welke niet onbesproken zullen blijven.

Het huidige onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek. Bij kwalitatief onderzoek wordt vaak het verwijt gemaakt dat het onderzoek te subjectief en moeilijk controleerbaar is (Baarda, 2009). Om in het huidige kwalitatieve onderzoek de geldigheid en plausibiliteit te bevorderen is er gebruik gemaakt van ‘audit trial’, ‘peer debriefing’ en ‘member checking’. Tijdens het onderzoek is een logboek bijgehouden, waardoor duidelijk is hoe de informatie is verworven en van waaruit conclusies zijn getrokken. Daarnaast is gebruik gemaakt van collegiale toetsing. Het onderzoek is uitgevoerd door twee onderzoekers, waardoor enigszins is voorkomen dat er met een gekleurde bril te werk is gegaan en één van de onderzoekers zich liet leiden door verwachtingen. Tot slot is tijdens de focusgroeps gesprekken de verkregen informatie van ouders en kinderen samengevat en gecontroleerd door de participanten. Om de geldigheid en plausibiliteit van kwalitatief onderzoek verder te bevorderen zou in vervolgonderzoek gebruik gemaakt kunnen worden van meerdere informant, zogenoemde triangulatie. Dit betekent dat er gebruik gemaakt wordt van zoveel mogelijk databronnen. In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van databronnen bestaande uit kinderen en ouders.

In vervolgonderzoek zouden deze bronnen uitgebreid kunnen worden door ook navraag te doen bij leerkrachten, familie, vrienden. Op deze manier zou het mogelijk zijn een vollediger beeld te krijgen van factoren welke een bevorderende of belemmerende rol spelen bij de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking aan vrijetijdsactiviteiten.

Zoals eerder aangegeven is in het huidige onderzoek gebruik gemaakt van focusgroepen van kinderen en focusgroepen van ouders. Een nadeel van focusgroepen is dat er allerlei groepsprocessen kunnen spelen, waardoor een participant mogelijk niet goed voor zijn mening durft uit te komen (Baarda, 2009). In het huidige onderzoek is dit niet uit te sluiten. Daarnaast bestaan focusgroepen idealiter uit zes tot acht personen. In het huidige onderzoek bestonden de focusgroepen door uitval uit minder dan zes personen. Er waren zelfs enkele focusgroepen met slechts één of twee personen. Het doel van focusgroeps gesprekken is om expliciet gebruik te maken van de interactie in de groep om data te verzamelen (Lucassen & Olde Hartman, 2007). Hierin is het huidige onderzoek tekort geschoten, gezien de kleine omvang van de focusgroepen. Voor vervolgonderzoek wordt aanbevolen grotere focusgroepen te organiseren en rekening te houden met uitval. Naast dat de kleine omvang van de focusgroepen mogelijk een negatief effect had op de interactie, heeft deze kleine omvang ook een negatief effect op de generaliseerbaarheid en validiteit van het onderzoek. Voor een betere generaliseerbaarheid en validiteit wordt voor toekomstig aanbevolen te kiezen voor een grotere steekproef.

In het huidige onderzoek participeerden kinderen in de leeftijd van zes tot 18 jaar met een primair lichamelijke beperking. Er is geen onderscheid gemaakt tussen specifieke leeftijdsgroepen of lichamelijke beperking. Om gerichter uitspraken te kunnen doen over de participatie van kinderen met een lichamelijke beperking, zou dit onderzoek nogmaals uitgevoerd kunnen worden met een onderverdeling in leeftijdsgroepen en/ of de lichamelijke beperking. De ernst van de lichamelijke beperking beïnvloedt immers de participatie van kinderen aan vrijetijdsactiviteiten (Palisano et al., 2009; Kang et al., 2010) en ook leeftijd speelt een rol (Bult et al., 2011).

Wat betreft de opzet van het onderzoek kan in vervolgonderzoek tevens een andere onderscheid worden gemaakt bij het analyseren van de factoren. Participatie in formele en informele vrijetijdsactiviteiten wordt beïnvloed door kind- en omgevingsfactoren. In het huidige onderzoek is geen onderscheid gemaakt tussen directe en indirecte omgevingsfactoren bij de analyse. Mogelijk dat in een volgend kwalitatief onderzoek naar bevorderende en

belemmerende factoren dit kan worden onderscheiden om passende interventies te ontwikkelen.

Conclusie

De opzet van het huidige onderzoek was explorierend. Gezien het verkennende karakter van de focusgroeps gesprekken kan het huidige onderzoek worden gezien als geslaagd, ondanks de beperkingen door de geringe focusgroeps groottes. Het thesisonderzoek is een goede eerste poging om de bevorderende en belemmerende factoren die Nederlandse kinderen met een lichamelijke beperking en hun ouders ervaren in kaart te brengen. Het explorerende onderzoek liet allereerst overeenkomsten zien tussen de ervaringen van ouders en kinderen. Zowel kinderen met een lichamelijke beperking als hun ouders ervaren kind- en omgevingsfactoren welke belemmerend en/ of bevorderend zijn in de participatie aan vrijetijdsactiviteiten. De resultaten uit het huidige kwalitatieve onderzoek komen sterk overeen met bestaand onderzoek dat is uitgevoerd in Nederland en het buitenland. Toch zijn er in het huidige onderzoek enkele nieuwe factoren aan het licht gekomen, welke de participatie van Nederlandse kinderen en jongeren met een lichamelijke beperking in formele en informele activiteiten beïnvloeden. Kinderen met een lichamelijke beperking participeren minder, terwijl het belangrijk is voor de ontwikkeling van kinderen. Het vergemakkelijken en stimuleren van de participatie is een doel van ouders, dienstverleners en organisaties die betrokken zijn bij de kinderrevalidatie. Hopelijk leveren de factoren die in kaart zijn gebracht een positieve bijdrage aan het ontwikkelen en verbeteren van interventieprogramma's voor kinderen met een lichamelijke beperking in Nederland.

Referenties

- Baarda, B. (2009). *Dit is onderzoek: Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Baker, K., & Donnelly, M. (2001). The social experiences of children with disability and the influence of environment: a framework for intervention. *Disability & Society*, 16, 71-85.
- Blum, R. W., Resnick, M. D., Nelson, R., & Germaine, A. St. (1991). Family and peer issues among adolescents with spina bifida and cerebral palsy. *Pediatrics*, 88 (22), 280-285. Retrieved from <http://pediatrics.aappublications.org.proxy.library.uu.nl/content/88/2/280.full.pdf>
- Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. London: Sage.
- Bult, M. K., Verschuren, O., Gorter, J., Jongmans, M., Piškur, B., & Ketelaar, M. (2010). Cross-cultural validation and psychometric evaluation of the Dutch language version of the Children's Assessment of Participation and Enjoyment (CAPE) in children with and without physical disabilities. *Clinical Rehabilitation*, 24(9), 843. doi: 10.1177/0269215510367545
- Bult, M. K., Verschuren, O., Jongmans, M. J., Lindeman, E., & Ketelaar, M. (2011). What influences participation in leisure activities of children and youth with physical disabilities? A systematic review. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 1521–1529. doi: 10.1016/j.ridd.2011.01.045
- Carey, H., & Long, T. (2012). The pediatric physical therapist's role in promoting and measuring participation in children with disabilities. *Pediatric Physical Therapy*, 24(2), 163-170. doi: 10.1097/PEP.0b013e31824c8ea2
- Engel-Yeger, B., Jarus, T., Anaby, D., & Law, M. (2009). Differences in patterns of participation between youths with cerebral palsy and typically developing peers. *American Journal of Occupational Therapy*, 63(1), 96-104. doi: 10.5014/ajot.63.1.96
- Heah, T., Case, T., McGuire, B. & Law, M. (2007). Successful participation: the lived experience among children with disabilities. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 74, 38-47.
- Imms, C., Reilly, S., Carlin, J., & Dodd, K. (2008). Diversity of participation in children with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 50(5), 363-369. doi: 10.1111/j.1469-8749.2008.02051.x

- Imms, C., Reilly, S., Carlin, J., Dodd, K.J. (2009). Characteristics influencing participation of Australian children with cerebral palsy. *Disability & Rehabilitation*, 31(26), 2204-2215. doi: 10.2182/cjot.06.10. 10.3109/09638280902971406
- Kang, L. J., Palisano, R. J., Orlin, M. N., Chiarello, L. A., King, G. A., & Polansky, M. (2010). Determinants of social participation with friends and others who are not family members for youths with cerebral palsy. *Physical Therapy*, 90(12), 1743-1757.
- King, G., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M., Law, M., Hurley, P.,...Young, N. (2010). *CAPE-PAC Children's Assessment of Participation and Enjoyment & Preferences for Activities of Children*. Nederlandstalige bewerking. Amsterdam: Pearson.
- King, G., Law, M., Hanna, S., King, S., Hurley, P., Rosenbaum, P., Kertoy, M. & Petrenchick, T. (2006). Predictors of the leisure and recreation participation of children with physical disabilities: a structural equation modeling analysis. *Children's Health Care*, 35(3), 209–234. Retrieved from <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=c329d296-85b5-42f1-802b-ae8c126ac0f1%40sessionmgr15&vid=2&hid=11>
- King, G., Law, M., King, S., Hurley, P., Hanna, S., Kertoy, M., Rosenbaum, P., & Young, N. (2010). *Children's Assessment of Participation and Enjoyment (CAPE) and Preferences for Activities of Children (PAC)*. Pearson, PsychCorp.
- King, G., Law, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K., & Young, N. L. (2003). A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 23(1), 63-90. doi: 10.1111/j.1365-2214.2006 .00613.x
- King, G., Petrenchik, T., Law, M. & Hurley, P. (2009). The enjoyment of formal and informal recreation and leisure activities: a comparison of school-aged children with and without physical disabilities. *International Journal of Disability, Development & Education*, 56 (2), 109-130. doi: 10.1080/10349120902868558
- King, G. A., Specht J. A., Schultz, I., Warr-Leeper, G., Redekop, W., & Risebrough, N. (1997). Social skills training for withdrawn unpopular children with physical disabilities: A preliminary evaluation. *Rehabilitation Psychology*, 42 (1), 47-60. Retrieved from http://www.sciencedirect.com.proxy.library.uu.nl/science?_ob=MiamiImageURL&_cid=272766&_user=457046&_pii=S009055500760021X&_check=y&_origin=gateway&_coverDate=31-May-1997&view=c&wchp=dGLbVIS-zSkWb&md5=5700adc8eeb7072abfcf7fef8d577ce/1-s2.0-S009055500760021X-main.pdf

- Landsheer, H., Hart, H. 't, Goede, M. De, & Dijk, J. Van (2010). *Praktijkgestuurd onderzoek: methoden van praktijkonderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Larson, R. W., & Verma, S. (1999). How children and adolescents spend time across the world: Work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*, *125*, 701–736.
- Law, M., Haight, M., Milroy, B., Willms, D., Stewart, D., & Rosenbaum, P. (1999). Environmental factors affecting the occupations of children with physical disabilities. *Journal of Occupational Science*, *6*(3), 102–110. Retrieved from <http://www.tandfonline.com.proxy.library.uu.nl/doi/pdf/10.1080/14427591.1999.9686455>
- Law, M., Finkelman, S., Hurley, P., Rosenbaum, P., King, S., King, G., & Hanna, S. (2004). Participation of children with physical disabilities: relationships with diagnosis, physical functioning and demographic variables. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, *11*(4), 156-162. doi: 10.1080/11038120410020755
- Law, M., King, G., King, S., Kertoy, M., Hurly, P., Rosenbaum, P., Young, N., Hanna, S. (2006). Patterns of participation in recreational and leisure activities among children with complex physical disabilities. *Developmental & Medicine Child Neurology*, *48*, 337-342. doi: 10.1017/S0012162206000740
- Lawlor, K. Mihaylov, H., Welsh, B., Jarvis, S. & Colver, A. (2006). A qualitative study of the physical, social and attitudinal environments influencing the participation of children with cerebral palsy in northeast England. *Pediatric Rehabilitation*, *9*(3), 219-228. doi: 10.1080/13638490500235649
- Lucassen & Olde Hartman (2007). *Kwalitatief onderzoek: Praktische methoden voor de medische praktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Majnemer, A., Shevell, M., Law, M., Birnbaum, R., Chilingaryan, G., Rosenbaum, P., & Poulin, C. (2008). Participation and enjoyment of leisure activities in school-aged children with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, *50*(10), 751-758. doi: 10.1111/j.1469-8749.2008.03068.x
- Morris, C., Kurinezuk, J. J., Fitzpatrick, R., & Rosenbaum, P.L. (2006). Do the abilities of children with cerebral palsy explain their activities and participation? *Developmental Medicine & Child Neurology*, *48*, 954-961. doi: 10.1017/S0012162206002106
- Orlin, M. N., Palisano, R. J., Chiarello, L. A., Kang, L. J., Polansky, M. Almasri, N., & Maggs, J. (2010). Participation in home, extracurricular, and community activities

- among children and young people with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 52, 160-166. doi: 10.1111/j.1469-8749.2009.03363.x
- Palisano, R. J., Kang, L. J., Chiarello, L. A., Orlin, M., Oeffinger, D., & Maggs, J. (2009). Social and community participation of children and youth with cerebral palsy is associated with age and gross motor function classification. *Physical Therapist*, 89, 1304-1314.
- Palisano, R. J., Chiarello, L. A., Orlin, M., Oeffinger, D., Polansky, M., Maggs, J.,... Stevenson, R. (2011). Determinants of intensity of participation in leisure and recreational activities by children with cerebral palsy. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 53, 142-149.
- Poulsen, A. A., Ziviani, J. M., Cuskelly, M., & Smit, R. (2007). Boys with developmental coordination disorder: loneliness and team sports participation. *American Journal of Occupational Therapy*, 63, 451-462.
- Shikako-Thomas, K., Majnemer, A., Law, M., & Lach, L. (2008). Determinants of participation in leisure activities in children and youth with cerebral palsy. Systematic review. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 28(2), 155-69. doi: 10.1080/01942630802031834
- Verschuren, O., Wiart, L., Hermans, D., & Ketelaar, M. (2012). Identification of facilitators and barriers to physical activity in children and adolescent with cerebral palsy. *The Journal of Pediatrics*, in press.
- WHO-FIC Collaborating Centre, RIVM, Bilthoven (2008). *ICF-CY: De Nederlandse vertaling van de International Classification of Functioning, Disability & Health, Children & Youth version*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.